

Philosophical Reflection on the Phenomenon of the COVID-19 Pandemic

UDC: 111+316.286: 616-036.21

DOI: 10.15421/172223

Shnitser MariyaPh.D., <https://orcid.org/0000-0003-2781-3928>, mariya.shnitser@uzhnu.edu.ua

Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine)

Abstract

The purpose of this publication is to consider the views of philosophers on the phenomenon of the COVID-19 pandemic and its impact on the lives of both individuals and society as a whole. Almost all philosophers who think and write about the COVID-19 pandemic today are convinced that it has changed the world forever. Its course witnessed the crisis of the current development phase of globalization, capitalism, and liberalism and unexpectedly, for many demonstrated the strengths of Chinese-style communism. The COVID-19 pandemic helped people know themselves better, as they opened their eyes to being creatures not omnipotent but fragile and limited. The pandemic reminded us all of the mortality that our lives depend on an incomprehensible combination of unforeseen circumstances. This has led people to believe solely in «naked biological existence». Captured by the fear of coronavirus infection, they voluntarily accepted the restrictions imposed by the authorities and supported a policy of social distancing, which provides for the replacement of interpersonal contacts with digital technological devices. We are talking about the limitation of living space and the forced existence of people in virtual reality. In today's pandemic world, the virtualization of all social contacts has become a guarantee of human security and is interpreted as a new manifestation of love and friendship. However, although social distancing is salvation in the context of the COVID-19 pandemic, it should by no means be considered a panacea for all human and social problems. High technology does not solve the problem of man as a person, because we are binary beings who, in addition to biological, have social needs – live communication and social contacts. The COVID-19 pandemic has destroyed the world we are used to. It made us pay attention again to the true value of human life and raised the need to decide what form the «new normality» will take in the post covid world.

Keywords: pandemic, COVID-19, philosophical reflection, man, society, social distance

Citation: Shnitser, M. (2022). Philosophical Reflection on the Phenomenon of the COVID-19 Pandemic. *Grani*, 25(2), 51-56

Філософська рефлексія феномену пандемії COVID-19

Шніцер Марія

Ужгородський національний університет (Ужгород, Україна)

Анотація

Метою даної публікації є розглянути погляди філософів на феномен пандемії COVID-19 та її вплив на життя як окремої людини, так і суспільства загалом. Майже всі філософи, хто сьогодні розмірковує та пише про пандемію COVID-19, впевнені, що вона назавжди змінила світ. Її перебіг засвідчив кризу сучасної фази розвитку глобалізації, капіталізму і лібералізму та неочікувано для багатьох продемонстрував сильні сторони комунізму китайського зразка. Пандемія COVID-19 допомогла людині краще пізнати себе, адже відкрила їй очі на саму себе як на істоту не всемогутню, а тендітну та обмежену. Вона нагадала усім нам про смертність, про те, що наше життя залежить від незрозумілого поєднання непередбачених обставин. Це змусило людей вірити виключно у «голе біологічне існування». Перебуваючи у полоні страху зараження коронавірусом, вони добровільно прийняли запроваджені владою обмеження та підтримали політику соціального дистанціювання, яка передбачає заміну міжособистісних контактів цифровими технологічними пристроями. Мова йде про обмеження життєвого простору та вимушене існування людей у віртуальній реальності. У сучасному пандемічному світі саме віртуалізація будь-яких соціальних контактів стала гарантією безпеки людей та трактується як новий прояв любові та дружби. Однак, соціальне дистанціювання хоча і є порятунком в умовах пандемії COVID-19, в жодному випадку не варто вважати панацеєю від усіх людських та суспільних проблем. Високі технології не вирішують проблему людини як Людини, адже ми є бінарними істотами, які, крім біологічних, мають й соціальні потреби – живе спілкування та соціальні контакти. Пандемія COVID-19 зруйнувала звичний для нас світ. Вона не тільки змусила нас знову замислитися над тим, що є справжньою цінністю людського життя, але й поставила на порядок денний необхідність прийняти рішення про те, якої форми набуде «нова нормальність» у постковідному світі.

Стаття надійшла / Article arrived: 16.03.2022

Схвалено до друку / Accepted: 28.04.2022

Ключові слова: пандемія, COVID-19, філософська рефлексія, людина, суспільство, соціальна дистанція

Цитування: Шніцер М. Філософська рефлексія феномену пандемії COVID-19. Науково-теоретичний альманах Грانی. 2022. Том 25. №2. С. 51 - 56.

Вступ.

Однією з актуальних тем у сучасній соціальній філософії є глобалізація. Відсутність єдності думок вчених з різних її аспектів свідчить не лише про новизну цього явища, але й про недостатню вивченість цієї теми та необхідність її подальшого дослідження. Глобальним викликом сучасності є пандемія та масові захворювання населення. Доказом цьому слугує поява нових інфекційних хвороб та поверненням старих і, здавалося б, вже переможених людством загроз (чума, віспа, поліомієліт). Однією з найбільш смертоносних в історії людства стала пандемія COVID-19. Її історія розпочалася наприкінці 2019 р. з Китаю, а вже станом на січень 2022 року у світі було зареєстровано понад 357 млн. випадків захворювання та підтверджено понад 5,6 млн. летальних наслідків захворювання.

Уже сьогодні зрозуміло, що пандемія COVID-19 стала причиною серйозних політичних, економічних і соціальних потрясінь, зумовлених шокowymi наслідками масової смертності та запровадженнями державами світу обмежень, в тому числі політики соціального дистанціювання. COVID-19 змусив людей по-новому подивитись на себе, державу, суспільство та глобальний світ, у якому вони живуть. Пандемія кардинально трансформувала не лише політику, економіку, соціальні інститути, комунікації, але й поставила на порядок денний питання про радикальну зміну уявлень про «нормальність». Насамперед це торкнулося фундаментальної проблеми співвідношення індивідуального та суспільного, питання повноважень держави, влади та права у визначенні кордонів і балансу між ними. У цьому сенсі пандемія COVID-19, як справедливо відзначає Д. Головушкін, започаткувала важливі зміни в системі «індивід – суспільство – держава» (Головушкін, 2021). Вони потребують не тільки опису та характеристики, але й осмислення самої природи цього явища. А це вимагає філософського осмислення усієї нової ситуації, в якій опинилися людина (індивід), суспільство та держава. Невипадково, Всесвітній день філософії у 2020 році був присвячений значенню філософського мислення для вирішення проблеми пандемії COVID-19. Як тоді заявила Генеральний директор ЮНЕСКО О. Азуле, «якщо криза в галузі охорони здоров'я ставить під сумнів численні постулати наших суспільств, то філософія допомагає нам просуватися вперед, стимулюючи критичне осмислення існуючих проблем, які пандемія ще більше посилює» (Во время пандемии, 2020). Радикальні настрої та великі потрясіння у сучасному світі можуть спантеличити, але саме філософія дозволяє відступити на крок назад та побачити загальну картину проблеми.

Мета роботи – висвітлити погляди філософів на сутність пандемії COVID-19 та її вплив на життя як

окремої людини, так і суспільства загалом. Майже всі філософи, хто сьогодні розмірковує та пише про пандемію COVID-19, впевнені, що після неї людина і суспільство стануть зовсім іншими. Але що саме радикально зміниться – ясності у відповідях філософів поки що не має. Одні пророкують смерть глобалізації, капіталізму, лібералізму та відродження комунізму. Інші наголошують на тому, що людина в умовах пандемії втрачає власну ідентичність та змушена пристосовуватись до нових умов «соціального дистанціювання» й віртуального життя.

Виклад основного матеріалу.

Глобальний простір, що сформувався на принципах відкритості, посприяв стрімкому поширенню у світі епідемії COVID-19. Вона розпочалася зі спалаху коронавірусу наприкінці 2019 р. у китайській провінції Хубей, а вже у березні 2020 р. охопила абсолютну більшість країн світу. На думку дослідників, пандемія COVID-19 стала своєрідним попередженням людству щодо його хижацького господарювання на планеті Земля. Песимісти навіть кажуть, що це початок занепаду людської цивілізації. Оптимісти заперечують, вважають це завершенням колишньої цивілізації, на зміну якій приходить новий світоустрій. У будь-якому випадку пандемія COVID-19 стала глобальною проблемою, яка суттєво вплинула на поведінку та взаємини людей, функції держави. Як справедливо відзначає Г. Лавриненко, «пандемія COVID-19 поставила перед суспільством завдання визначитись і зробити вибір між універсальними закономірностями розвитку держав. Між тоталітарним контролем та свободами, а також між світовою солідарністю та націоналістичною ізоляцією» (Лавриненко, 2021).

Філософські рефлексії щодо природи та наслідків пандемії COVID-19 започаткував Д. Агамбена. На його думку, епідемія коронавірусу була «винайдена» владою з метою обмеження політичних свобод громадян. У своїй колонці «Винайдення епідемії» він апелює до статистики та розмірковує про необхідність вжитих карантинних заходів у Італії, критикує владу й медіа за поширення паніки серед населення. Д. Агамбен вважає, що епідемію COVID-19 активно пропагує влада – щоб з її допомогою обмежити права і свободи громадян, оскільки попередній масовий страх – страх перед тероризмом – вже не такий сильний (Agamben, 2020a). У своїх міркуваннях Д. Агамбен спирається на вчення М. Фуко про біополітику. Зокрема, у праці «Наглядати й карати: народження в'язниці» М. Фуко розглядав епідемії прокази та чуми в середньовічній Європі, як своєрідні підстави для започаткування практик політичного насильства.

Страх зараження, властивий людям, «які потрапили під вплив» інформаційної хвилі, Д. Агамбен асоціює з «голим життям», тобто простим

фізичним існуванням. У своїй колонці «Роздуми про чуму» філософ констатує, що люди, незалежно від переконань, з легкістю та без протестів прийняли усі обмеження, адже під впливом пандемії вони «більше ні в що не вірять, за винятком голого біологічного існування, яке має бути збережене за будь-яку ціну». У цьому він бачить велику небезпеку, оскільки «на страху втратити життя може бути побудована лише тиранія, лише жадливий Левіафан з оголеним мечем. Д. Агамбен вважає, що пандемія Covid-19 назавжди змінила світ та не вірить, «що принаймні для тих, хто зберіг мінімальну ясність розуму, можна буде повернутися до колишнього життя» (Agamben, 2020b).

Надзвичайний стан у сфері охорони здоров'я, викликаний пандемією COVID-19, Д. Агамбен розглядає як лабораторію, в якій триває підготовка до прийняття нових політичних та соціальних рішень (Agamben, 2020c). Розмірковуючи про соціальні наслідки пандемії, філософ звертає увагу на політику соціального дистанціювання. Мова йде про обмеження життєвого простору та вимушене існування людей у віртуальній реальності. На думку Д. Агамбена, саме соціальна дистанція стане тією моделлю політики, яка людські відносини у їхній фізичній формі замінить цифровими технологічними пристроями (Agamben, 2020d). Адже саме віртуалізація та медіація будь-яких соціальних контактів у сучасному пандемічному світі стане гарантією безпеки людей. Відтак, забезпечення можливостей дотримання соціальної дистанції стане базовим правом нової системи координат. При цьому Д. Агамбен не вірить в те, що суспільство, засноване на соціальному дистанціюванні буде гуманним та політично життєздатним (Agamben, 2020c).

Суспільство, яке пожертвувало свободою заради так званих міркувань безпеки, приречило людей на життя у вічному стані страху та незахищеності. Це вигідно владі, оскільки робить керування людьми легшим, ніж будь-коли в історії. «Якщо вже зараз, в умовах поступового занепаду ідеологій і політичних переконань, міркування безпеки дозволили громадянам прийняти обмеження свобод, які вони раніше не бажали приймати, то біобезпека виявилася здатною запропонувати абсолютне припинення всієї політичної діяльності та всіх суспільних відносин, як вищої форми громадської участі. У такий спосіб, ми можемо спостерігати парадокс, коли ліві організації, що традиційно обстоюють права й засуджують порушення конституції, беззастережно приймають незаконно встановлені міністерськими указами обмеження свобод, нав'язати які, не спадало на думку навіть фашистам» (Agamben, 2020d).

Філософські рефлексії Д. Агамбена феномену пандемії COVID-19 та її наслідків викликали жваві дискусії у наукових колах. Так, Ж.-Л. Нансі, який вивчав групові взаємодії людей, виступив з критикою поглядів Д. Агамбена на природу пандемії коронавірусу. У своєму тексті «Вірусний виняток» він наголосив, що коронавірус не є звичайним грипом, оскільки «здатний до значно більшої смертності».

Також філософ констатує згубний вплив пандемії на всю цивілізацію та стає на захист влади, яка змушена вдаватися до політики соціального дистанціювання. «Уряди – лише похмурі кати, а їх звинувачення – це радше відволікаючий маневр, а не політична рефлексія» (Nancy, 2020a).

На думку Ж.-Л. Нансі, коронавірус нас комунізує, «переносить на ґрунт рівності й об'єднує в потребі протидіяти йому разом. Те, що це передбачає ізоляцію кожного, – просто парадоксальний спосіб випробувати нашу спільність. Ми можемо бути унікальними лише поміж усіх. Якраз це формує нашу найінтимнішу спільність: розділений спільно сенс наших унікальних одиниць» (Нансі, 2020c). У період пандемії COVID-19 ми переживаємо ізоляцію як обмеження, хоча це своєрідний захист. Водночас це чудова нагода усвідомити те, що «ми – не самотні тварини» (Нансі, 2020c). Ми маємо потребу у спілкуванні та соціальних контактах. Крім того, раптове збільшення дзвінків, електронних повідомлень та інших соціальних потоків у час пандемії COVID-19 свідчить про наші страхи втратити соціальні контакти.

Розмірковуючи над злом, яке принесло до нашого суспільства пандемія, Ж.-Л. Нансі звертає увагу на поширену тезу про те, що виною цієї епідемії став сучасний капіталізм. Проте за цією критикою споживчого суспільства часто забувають, що саме капіталізм вже «щонайменше протягом семи століть був рушійною силою історії сучасного світу, який він сам створив і оформив» (Nancy, 2020b). І це той світ, у якому нам було комфортно жити. Можливо, цей світ нині занепадає, але поки що ми не маємо чим його замінити. Головним уроком пандемії COVID-19 Ж.-Л. Нансі вважає те, що вона відкрила людині очі на саму себе як на істоту не всемогутню, а тендітну та обмежену, але при цьому унікальну. «Усвідомлювати себе обмеженими істотами, позитивно, абсолютно, нескінченно і сингулярно обмеженими, а не безмежно всемогутніми – це і є унікальний спосіб надати сенс нашому існуванню» (Nancy, 2020b).

З критикою поглядів Д. Агамбена на пандемію COVID-19 виступив й словенський філософ С. Жижек. На його думку, людство має визнати пандемію COVID-19 частиною глобальної кризи усього нашого способу життя, від екології до нових суспільних протиріч. Ми повинні прийняти та змиритися з тим, що епідемії не спалахують, щоб потім зникнути, вони зберігаються, привносячи постійний страх та відчуття крихкості в наше повсякденне життя (Жижек, 2020a). Пандемія нагадує всім нам про смертність, про те, що наше життя залежить від незрозумілого поєднання непередбачених обставин. Справжня проблема, з якою ми стикаємося майже щодня, полягає не в тому, що ми можемо померти, а в тому, що наше життя просто зависає у невизначеності, викликаючи постійну депресію (Жижек, 2021c). Ситуацію ускладнює й те, що дистанційна робота в умовах пандемії сприяє «самоексплуатації» суб'єкта у «суспільстві вигорання». На думку філософа,

COVID-19 також спровокував епідемію ідеологічних вірусів: фальшиві новини (fake news), конспірологічні теорії та сплески расизму.

С. Жижек вважає епідемію коронавірусу атакою на глобальну капіталістичну систему, своєрідним сигналом про те, що ми не можемо продовжувати жити так, як жили досі, що нам потрібні радикальні зміни (Жижек, 2021d). Пандемія COVID-19 може стати точкою відліку для оновлення людської цивілізації на новій основі. На думку філософа, авторитарно-соціалістичний спосіб устрою держави в кризових ситуаціях за своєю сукупною ефективністю суттєво перевищує ринково-капіталістичну модель управління, засновану на нібито ринковому самоврядуванні в економіці, громадянському суспільстві та декларативній демократії у політиці. У результаті С. Жижек робить висновок про те, що епідемія коронавірусу може дати новий імпульс комунізму. Стара авторитарна логіка комуністичної влади Китаю та суворий підхід засвідчили свою ефективність у боротьбі з коронавірусною інфекцією. Пандемія коронавірусу засвідчила занепад неолібералізму, кінець глобалізму у його нинішньому вигляді та стала вирішальним аргументом на користь авторитарного світоустрою держав з урахуванням досвіду соціалістичного підходу в економіці, політиці та соціальній сфері. Він закликає визнати, що пандемія COVID-19 назавжди змінила наш спосіб життя. Тепер людству належить вступити у вкрай важкий і болісний процес прийняття рішення про те, якої форми набуває «нова нормальність». На думку філософа, ця побудова – не медична чи економічна проблема, а глибоко політична, оскільки в умовах пандемії людство змушене «винаходити нову форму всього нашого суспільного життя» (Жижек, 2020b). Він сумнівається, що «епідемія зробить нас мудрішими», але постійно припускає «прихід комунізму в результаті коронавірусу».

Ще у квітні 2020 року, реагуючи на спалах вірусу COVID-19, видатний німецький філософ та соціолог Ю. Хабермас в інтерв'ю газеті Frankfurter Rundschau зазначив, що «ніколи ще не було так багато знання про наше незнання та необхідність діяти й жити в умовах невизначеності» (Jürgen Habermas über, 2020). Пандемія похитнула те, що ми (як думали) знали, вона змусила нас усвідомити те, чого ми не знали, що не знали, і те, як ми боролися з нею, показало, чого ми не знали, що знали (всі наші припущення та заботи, які визначають наші дії, навіть якщо ми їх не усвідомлюємо). На думку С. Жижека, тут ми маємо справу не з безпосереднім переходом від незнання до знання, а з більш тонким переходом від незнання до знання того, чого ми не знаємо – позитивний зміст нашого знання залишається незмінним у цьому переході, зате ми отримуємо свободу дії (Жижек, 2021f).

Ю. Хабермас також мав рацію, коли вказав на невизначеність у «суспільній свідомості, підключеній до ЗМІ». Підключення до світу через цифрові технології значно розширює наші

знання, але водночас приводить нас до радикальної невизначеності (нас не зламали? хто контролює наш доступ до мережі? Чи читаємо ми фейкові новини?). При цьому ми потрапляємо в лабіринт відзеркалень думок інших, слідуємо за ними та стилізуємо свої думки відповідно до заданого шаблону. Наша велика перевага в тому, що ми знаємо, скільки ми не знаємо, і це знання про наше незнання відкриває нам простір свободи.

На думку С. Бенвенуто пандемія COVID-19 породила не тільки нові прояви любові та дружби («Сьогодні я проявляю свою любов до іншого тим, що тримаю її або його на відстані» (Ахмед, 2020)), але й започаткувала суттєві зміни в нашому повсякденному житті. Дистанційна робота вже зробила наші домівки офісами, онлайн торгівля поступово веде до ліквідації офлайн магазинів, а дистанційне навчання ставить під сумнів подальше існування шкіл у звичній для нас формі. «Загальна відлюдькуватість, викликана епідемією (точніше, спробами запобігти їй) стане нашим звичним способом життя» (Benvenuto, 2020). Однак, масовий перехід на дистанційну роботу створює хибні ілюзії про високі технології як про панацею. На думку М. Гузева, це буде ще однією, можливо, фатальною помилкою, адже «високі технологи не вирішують проблему людини як Людини, не можуть замінити безпосереднє людське спілкування, з якого, власне, і виросла чинна поки що людська цивілізація» (Гузов, 2020).

Викликана пандемією перерва у динамічному житті сучасної людини дала нам можливість замислитися і, можливо, змінити наше суспільство на краще, вважає С. Фласпелер. Саме час «скинути швидкість», звернутися до нашого внутрішнього світу, переглянути своє ставлення до суспільних цінностей (Немецький філософ, 2020). Нинішня криза та загальне затишшя – це подарована нам можливість замислитися та, можливо, переглянути окремі компоненти всередині капіталістичної системи, які давно стали предметом численних дискусій. С. Фласпелер вважає, що з філософського погляду якраз саме під час пандемії COVID-19 поняття щастя не завадило б розглянути уважніше. В античному уявленні про щастя основна роль відводилася моральності, моралі, тобто тільки засноване на моральних принципах життя могло вважатися повноцінним. У суспільстві споживання відбулося ототожнення особистого щастя з купівлею і споживанням матеріальних цінностей. Однак під час вимушеної ізоляції люди інтуїтивно зрозуміли, що справжнє щастя полягає не в купівлі нових речей. І це є позитивним наслідком кризи, викликаной пандемією COVID-19. Вона змусила нас знову звернути увагу на те, що є справжньою цінністю людського життя.

Висновки.

Філософські рефлексії з питань, пов'язаних з сутністю пандемії COVID-19 та її впливу на життя людини та суспільства започаткував Д. Агамбен. На його думку, пандемія коронавірусу була «винайдена» владою, щоб з її допомогою обмежити права і

свободи громадян та полегшити керування ними. Іншими словами, Д. Агамбен говорить про штучний характер пандемії та вказує на небезпеці, яку вона несе для суспільства, адже «на страху втратити життя може бути побудована лише тиранія». З цим не погоджуються Ж.-Л. Нансі та С. Жижек, які наголошуючи на високій смертності від COVID-19, говорять про природне походження пандемії. Ж.-Л. Нансі відзначає, що коронавірус нас комунізує, переносить на ґрунт рівності й об'єднує в потребі протидіяти йому разом. С. Жижек йде ще далі й робить висновок про те, що епідемія коронавірусу може дати новий імпульс комунізму, оскільки є переконливим аргументом на користь авторитарного світоустрою держав з урахуванням досвіду соціалістичного підходу в економіці, політиці та соціальній сфері.

Водночас Д. Агамбен, Ж.-Л. Нансі та С. Жижек сходяться в думках про те, що пандемія COVID-19 назавжди змінила світ. Д. Агамбен відзначає, що перебуваючи у полоні страху зараження коронавірусом, люди добровільно прийняли запроваджені владою обмеження та підтримали політику соціального дистанціювання, яка передбачає заміну міжособистісних контактів цифровими технологічними пристроями. На думку філософа, дотримання соціальної дистанції стане базовим

правом нової системи координат, навіть попри те, що суспільство засноване на ньому не буде гуманним та політично життєздатним. Ж.-Л. Нансі вважає, що політика соціального дистанціювання суперечить людській природі, адже «ми – не самотні тварини» й маємо потребу у спілкуванні та соціальних контактах. С. Жижек наголошує, що дистанційна робота в умовах пандемії сприяє «самоексплуатації» суб'єкта у «суспільстві вигорання». С. Бенвенуто звертає увагу на те, що політика соціального дистанціювання є породженням нових проявів любові й дружби в умовах пандемії, а загальна відлюдкуватість стане звичним способом життя людей та суспільства. Позитивним наслідком пандемії COVID-19 для людей С. Флапелер вважає можливість «скинути швидкість», звернутися до нашого внутрішнього світу, зрештою зрозуміти, що дійсно робить нас щасливими.

Таким чином, на думку закордонних філософів, пандемія COVID-19 зруйнувала звичний для нас світ. Вона нагадала людям, що вони є смертними, а не всемогутніми істотами. Змусила їх замислитися над тим, що є справжньою цінністю людського життя та поставила на порядок денний необхідність прийняти рішення про те, якої форми набуде «нова нормальність» у постковідному світі.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Ахмед А. Джорджо Агамбен: есеї про COVID-19 та критика навколо текстів. Your Art : website. 2020. URL: <https://supportyourart.com/stories/agamben-covid-19/>.
- Время пандемии без философских размышлений не обойтись. 2020. URL: <https://news.un.org/ru/story/2020/11/1390752>.
- Головушкин Д. Накануне Реформации: пандемия COVID-2019 как предиктор социальных и ценностных трансформаций. Социодинамика. 2021. №8. С. 42–55.
- Гузев М. Философско-хозяйственные уроки коронавируса COVID-19. Коронованная пандемия и зачарованный мир. Ростов-на-Дону; Таганрог: Издательство Южного федерального университета. 2020. С. 67–82.
- Жижек С. Что общего у коронавируса и протестов во Франции? 2020a. URL: https://centerforpoliticsanalysis.ru/position/read/id/chto-obshego-u-korona-virusa-i-protestov-vo-frantsii?fbclid=IwAR0mg_6EIJyp88BKZYP6R6-bLK4ppc_YE5i9s7_nqQG8_W8QV6eYjfovTR_U.
- Жижек С. Время строить новую нормальность. 2020b. URL: <https://politcom.org.ua/vremja-stroit-novuju-normalnost>.
- Жижек С. Как Дональд Рамсфельд поможет нам победить Ковид. 2021f. URL: <https://centerforpoliticsanalysis.ru/position/read/id/kak-donald-ramsfeld-pomozhet-nam-pobedit-kovid>.
- Жижек С. Лесной царь Ковид: Почему группа "Рамштайн" во всем права (а Агамбен – нет). 2021c. URL: <https://centerforpoliticsanalysis.ru/position/read/id/lesnoj-tsar-kovid-pochemu-gruppa-ramshtajn-vo-vsem-prava-a-agamben-net>.
- Жижек С. Омикрон и конец капитализма. 2021d. URL: <https://centerforpoliticsanalysis.ru/position/read/id/omikron-i-konets-kapitalizma>.
- Лавриненко Г. Універсальні закономірності розвитку держав в умовах пандемії: уроки для пострадянського простору. Науково-теоретичний альманах Грані. 2021. Том 24. №10. С. 34 – 40.
- Нансі Ж.-Л. Яким буде світ після пандемії? Комуновірус. Незалежний культурологічний часопис «І» : website. 2020c. URL: <http://www.ji-magazine.lviv.ua/2020/nansi-komunovirus.htm>.
- Немецкий философ: Пандемия – это возможность замедлиться. Deutsche Welle : website. 2020. URL: <https://www.dw.com/ru/a-53004406>.
- Agamben G. L'invenzione di un'epidemia. Quodlibet : website. 2020a. URL: <https://www.quodlibet.it/giorgio-agamben-l-invenzione-di-un-epidemia>.
- Agamben G. Riflessioni sulla peste. Quodlibet : website. 2020b. URL: <https://www.quodlibet.it/giorgio-agamben-riflessioni-sulla-peste>.
- Agamben G. Distanziamento sociale. Quodlibet : website. 2020c. URL: <https://www.quodlibet.it/giorgio-agamben-distanziamento-sociale>.
- Agamben G. Biosicurezza e politica. Quodlibet : website. 2020d. URL: <https://www.quodlibet.it/giorgio-agamben-biosicurezza>.
- Benvenuto S. Welcome to Seclusion. European Journal of Psychoanalysis : website. 2020. URL: <https://www.journal-psychoanalysis.eu/coronavirus-and-philosophers/>.

- Jürgen Habermas über Corona: «So viel Wissen über unser Nichtwissen gab es noch nie». Frankfurter Rundschau : website. 2020. URL: <https://www.fr.de/kultur/gesellschaft/juergen-habermas-coronavirus-krise-covid19-interview-13642491.html>.
- Nancy J.-L. Eccezione virale. Antinomie : website. 2020a. URL: <https://antinomie.it/index.php/2020/02/27/eccezione-virale/>.
- Nancy J.-L. Mal- and power. The Philosophical Salon : website. 2020b. URL: <https://thephilosophicalsalon.com/mal-and-power/>.

REFERENCES

- Agamben, G. (2020a, Feb. 26). L'invenzione di un'epidemia. Retrieved from <https://www.quodlibet.it/giorgio-agamben-l-invenzione-di-un-epidemia>.
- Agamben, G. (2020b, Mar. 27). Riflessioni sulla peste. Retrieved from <https://www.quodlibet.it/giorgio-agamben-riflessioni-sulla-peste>.
- Agamben, G. (2020c, Apr. 06). Distanziamento sociale. Retrieved from <https://www.quodlibet.it/giorgio-agamben-distanziamento-sociale>.
- Agamben, G. (2020d, May 11). Biosicurezza e politica. Retrieved from <https://www.quodlibet.it/giorgio-agamben-biosicurezza>.
- Akhmed, A. (2020, Jun. 11). Dzhordzho Ahamben: esei pro COVID-19 ta krytyka navkolo tekstiv [Giorgio Agamben: Essays on COVID-19 and Criticism around the Texts]. Retrieved from <https://supportyourart.com/stories/agamben-covid-19/>.
- Benvenuto, S. (2020, Mar. 02). Welcome to Seclusion. European Journal of Psychoanalysis. Retrieved from <https://www.journal-psychoanalysis.eu/coronavirus-and-philosophers/>.
- Golovushkyn, D. (2021). Nakanune Reformatsyy: pandemiya COVID-2019 kak predyktor sotsyalnykh y tsennostnykh transformatsiy [On the Eve of the Reformation: the COVID-2019 Pandemic as a Predictor of Social and Value Transformations]. Sotsyodnyamyka, 8, 42–55.
- Guzev, M. (2020). Fylosofsko-khoziaistvennye uroky koronavyrusa COVID-19. Koronovannaia pandemiya y zacharovannyi myr [Philosophical and Economic Lessons of the Coronavirus COVID-19. Crowned Pandemic and Enchanted World]. Rostov-na-Donu, Tahanroh: Yzdatelstvo Yuzhnoho federalnoho unyversyteta, 67–82.
- Jürgen Habermas über Corona: “So viel Wissen über unser Nichtwissen gab es noch nie”. (2020, Apr. 10). Frankfurter Rundschau. Retrieved from <https://www.fr.de/kultur/gesellschaft/juergen-habermas-coronavirus-krise-covid19-interview-13642491.html>.
- Lavrynenko, H. (2021). Universalni zakonomirnosti rozvytku derzhav v umovakh pandemii: uroky dlia postradianskoho prostoru [Universal Laws of State Development in a Pandemic: Lessons for the Post-Soviet Space]. Scientific and Theoretical Almanac Grani, 24(10), 34-40.
- Nancy, J.-L. (2020a, Feb. 27). Eccezione virale. Retrieved from <https://antinomie.it/index.php/2020/02/27/eccezione-virale/>.
- Nancy, J.-L. (2020b, Apr. 04). Mal- and Power. Retrieved from <https://thephilosophicalsalon.com/mal-and-power/>.
- Nancy, J.-L. (2020c, Mar. 31). Yakym bude svit pislia pandemii? Komunovirus [What Will the World be Like after the Pandemic? Communovirus]. Nezalezhnyi kulturolohichniy chasopys «I». Retrieved from <http://www.ji-magazine.lviv.ua/2020/nansi-komunovirus.htm>.
- Nemetskiy filosof: Pandemiya – eto vozmozhnost' zamedlit'sya [German Philosopher: Pandemic is an Opportunity to Slow Down]. (2020, Apr. 13). Deutsche Welle. Retrieved from <https://www.dw.com/ru/a-53004406>.
- Vo vremya pandemii bez filosofskikh razmyshleniy ne obyotis' [During a Pandemic, Philosophical Reflection is Indispensable]. (2020, Nov. 19). Retrieved from <https://news.un.org/ru/story/2020/11/1390752>.
- Zhyzhnek, S. (2020a, Feb. 26). Chto obshcheho u koronavyrusa y protestov vo Frantsyy? [What do Coronavirus and Protests in France Have in Common?]. Retrieved from https://centerforpoliticsanalysis.ru/position/read/id/chto-obshego-u-koronavirusa-i-protestov-vo-frantsii?fbclid=IwAR0mg_6EIYp_88BKZYP6R6-bLK4ppcYE5i9s7_nqQG8_W8QV6eYjfovTR_U.
- Zhyzhnek, S. (2020b, Dec. 10). Vremia stroit novuiu normalnost [Time to Build a New Normal]. Retrieved from <https://centerforpoliticsanalysis.ru/position/read/id/vremja-stroit-novuju-normalnost>.
- Zhyzhnek, S. (2021c, Feb. 18). Lesnoi tsar Kovid: Pochemu hruppa “Ramshtajn” vo vsem prava (a Agamben – net) [Forest King Covid: Why the “Ramstein” Group is Right in Everything (but Agamben is Not)]. Retrieved from <https://centerforpoliticsanalysis.ru/position/read/id/lesnoj-tsar-kovid-pochemu-gruppa-ramshtajn-vo-vsem-prava-a-agamben-net>.
- Zhyzhnek, S. (2021d, May 12). Omykron y konets kapytalyzma [Omicron and the End of Capitalism]. Retrieved from <https://centerforpoliticsanalysis.ru/position/read/id/omikron-i-konets-kapitalizma>.
- Zhyzhnek, S. (2021f, Jul. 24). Kak Donald Ramsfeld pomozhet nam pobedyt Kovid [How Donald Ramsfeld Will Help Us Defeat Covid]. Retrieved from <https://centerforpoliticsanalysis.ru/position/read/id/kak-donald-ramsfield-pomozhet-nam-pobedit-kovid>.